

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ТАРЫХ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ИСТОРИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. HISTORY

e-ISSN: 1694-867X

№2(5)/2024, 14-19

УДК: 378(575.3)

DOI: [10.52754/1694867X_2024_2\(5\)_3](https://doi.org/10.52754/1694867X_2024_2(5)_3)

БОЛОН ПРОЦЕССИ КЫРГЫЗСТАНДА: РЕФОРМАНЫН НАТЫЙЖАЛАРЫ

БОЛОНСКИЙ ПРОЦЕСС В КЫРГЫЗСТАНЕ: РЕЗУЛЬТАТЫ РЕФОРМЫ

THE BOLOGNA PROCESS IN KYRGYZSTAN: OUTCOMES OF THE REFORM

Азимова Жамийла Чомоевна

Азимова Жамийла Чомоевна

Азимова Жамийла Чомоевна

ф.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к. ф.н., доцент, Ошский государственный университет,

Candidate of Philology, Associate Professor, Osh State University

jazimova@oshsu.kg

БОЛОН ПРОЦЕССИ КЫРГЫЗСТАНДА: РЕФОРМАНЫН НАТЫЙЖАЛАРЫ

Аннотация

Бул макалада автор болон процессинин тарыхын кыскача баяндоо менен, анын артыкчылыктарын жана кемчиликтерин адистердин пикирлерин мисал келтирүү менен айтат. Болон процесси Орто Азияга, анын ичинде Кыргызстанга кандай шартта киргендиги тууралуу белгилейт. Макаланын акырында автор көп жылдар билим берүү сферасында иштеген адис катары болон системасынын биздин мамлекеттеги ишке ашуусу, проблемалары тууралуу токтолот. Макала автордун болон процесси боюнча жеке пикири менен жыйынтыкталат.

Ачык сөздөр: болон процесси, болон процессинин артыкчылыктары жана кемчиликтери, билим берүү сферасы, адис, жеке пикир

Болонский процесс в Кыргызстане: результаты реформы

Аннотация

В данной статье автор кратко рассказывает об истории Болонской системы, указывая на её преимущества и недостатки, приводя примеры специалистов в этой области. Описывается, как Болонская система была внедрена в странах Центральной Азии, включая Кыргызстан. В конце статьи автор, как опытный специалист в сфере образования, выражает своё мнение о данном процессе в Кыргызстане.

The Bologna process in Kyrgyzstan: outcomes of the reform

Abstract

In this article, the author gives very short information about the history of Bologna System pointing out the advantages and disadvantages of the system giving examples of specialists of this field. It states out, how the Bologna system came to the countries of Central Asia, including Kyrgyzstan. At the end of the article, as the experienced specialist of the educational sphere, she expresses her own opinion about this process in Kyrgyzstan.

Ключевые слова: Болонский процесс, преимущества и недостатки Болонского процесса, сфера образования, специалист, личное мнение

Keywords: Bologna Process, advantages and disadvantages of the Bologna Process, educational sphere, specialist, personal opinion

Киришүү. Болон процесси Европа Биримдигинин билим берүү системасын гармонизациялоо максатында 1999-жылы кабыл алынган. Кыргызстан бул процесске 2011-жылы расмий түрдө кошулган. Бул реформанын максаты – билим берүүнү эл аралык стандарттарга шайкеш келтирүү жана студенттердин мобилдүүлүгүн камсыз кылуу. Бирок реформанын тарыхый негиздерин жана анын кесепеттерин терең талдоо зарыл.

Негизги бөлүк. Болон процесси – Европа мейкиндигиндеги өлкөлөрдүн жогорку билим берүү системаларын жакындатуу, окшош стандартка киргизүү саясаты болуп эсептелет. Башкача айтканда, бул мамлекеттердеги жогорку билим системасынын бирдей стандартын түзүү же жогорку билимдин жалпы европалык стандарты болуп эсептелет. Бул процесс ага кирген Европалык жогорку окуу жайларын окшош, бирдей деңгээлдеги стандартка жакындатууну максат койот. Эки жылда бир жолу аталган процесске кирген Европа өлкөлөрүнүн өкүлдөрүнүн катышуусунда процесстин жүрүшү, иштеши тууралуу талкуу-жыйындар болуп турат.

Болон процесси өткөн кылымдын 70-жылдарында башталган. 1970-жылы Европа биримдигинде мамлекеттердин билим берүү мейкиндигиндеги кызматташуусу тууралуу алгачкы программасы кабыл алынган. 1998-жылы Франция, Германия, Великобритания жана Италия мамлекеттеринин билим берүү министрлери Париж университетинин 800 жылдык мааракесинде жолугушуп, Европадагы жогорку билимдин сегментациясы бул чөлкөмдөгү илимдин жана билим берүү процессинин өнүгүүсүнө тоскоол болуп атканын талкуулашкан жана Сорбонна Декларациясына (Sorbonne Joint Declaration 1998) [4] кол коюшкан. Бул декларациянын максаты Европа жогорку билим берүү мейкиндигин стандартташтыруу жолдорун табуу жана түзүү болгон. Мындагы талапка ылайык, студент же бүтүрүүчү мобилдүүлүккө тартылуусу жана билим берүү кызматкерлеринин квалификацияларын жогорулатуу талаптары коюлган. Мындан сырткары, келечекте иштеп чыгыла турган талап же абал квалификациялардын заман талаптарына туура келүүсү белгиленген.

Сорбонна декларациясынын максаттары 1999-жылы 19-июнда Болон декларациясына 29 өлкөнүн өкүлдөрүнүн кол коюусу [4] менен бекемделген. Алгач Болон процессине 29 европалык өлкө катышып, Италиянын Болонье шаарында бул тууралуу келишимге кол коюшкан. Ошентип, биринчи жолу жогорку билимдин Европа мейкиндигинде транснационализацияланышы тууралуу маселени ишке ашыруу башталды. Болон билим берүү системасы 3 тепкичтүү окутууга негизделген: бакалавриат – 3-4 жыл, магистратура – 1-2 жыл, докторантура – 3 жыл.

Болон процессине кирүү үчүн төмөнкүдөй шарттарды [4] аткаруу талап кылынат:

1. Жогорку окуу жайлары эки баскычтуу окутуу системасына кириши керек: бакалавриат – 1-баскыч, магистратура – 2-баскыч.
2. Өтүлгөн материал боюнча студенттин алган билимин баалоо үчүн кредит шкаласын киргизүүсү керек. (ECTS – European Credit Transfer System)
3. Окуу программаларын европалык стандартка ылайык иштеп чыгуусу керек.
4. Угулган ар бир курс боюнча сааттардын санын жана бааларды тиркемеге киргизүүсү керек.

Бирдиктүү болон системасы 6 базалык талапка [4] ылайык түзүлгөн:

- Илимий даражалардын бирдей системасы, б.а. ушул процесске кирген ЖОЖдордо окшош курстардын угулушу. Бул талап боюнча эгер студент болон процессиндеги бир мамлекеттен башка мамлекеттеги ЖОЖго которулса же жумушка орношсо, анын билими, жана алган квалификациясы эки тарапка тең жарактуу болушу керек.
- Эки баскычтуу окуу системасы: бакалавриат (undergraduate), магистратура (graduate). Бул студентке, эгер ал болон процессиндеги ЖОЖдон бакалавриатты бүтсө, бул процесске кирген башка өлкөдөгү ЖОЖдон магистратура баскычына кирип окуу мүмкүндүгүн берет.
- Кредит системасы – ECTS – European Credit Transfer System), бул баллдардын атайын окшош системасы, б.а. ар бир окутулуп жаткан курс анык бир балл турат. Курстан курска көчүү үчүн студент анык бир балл топтоосу керек.
- Студенттерге жана окутуучуларга максималдуу жакшы шарттарды түзүү, б.а. мисалы “Эрасмус” программасы менен студенттин топтогон баллы бул процесске кирген башка мамлекеттин ЖОЖуна жарашы керек.
- Окуу системасын болон процессине кирген бардык ЖОЖдор үчүн бирдей баалай тургандай талаптар менен түзүү, б.а. бир ЖОЖдо студент алган билим, көндүмдөрү башка ЖОЖдо кабыл алынышы керек.
- Эл аралык студенттик проекттерди колдоо, ЖОЖдордун ортосундагы кызматташууну жакшыртуу.

Россия Федерациясы бул процесске 2003-жылы официалдуу түрдө кошулган. Орто Азия чөлкөмүнөн Казакстан 2010-жылы процесстин толук кандуу мүчөсү болуп калган. Өзбекстан бул процесстин официалдуу мүчөсү эмес, бирок Европа биримдиги менен кызматташып келе жатат. Негизи Өзбекстанда учурда билим берүүнүн 7 түрү иштейт: 1. Мектепке чейинки билим берүү (бакча), 2. Жалпы орто, 3. Атайын орто, 4. Кесиптик, 5. Жогорку билим, 6. ЖОЖдон кийинки билим, 7. Квалификациясын жогорулатуу. Көрүнүп тургандай, Өзбекстанда советтик билим берүү стандарты дээрлик сакталып калган. Орто Азиянын дагы бир мамлекети Тажикстан Болон процессинде жарым-жартылай бар, толук кандуу мүчө эмес, айрым жогорку окуу жайлары европалык ЖОЖдор менен кызматташат. Орто Азиянын дагы бир мамлекети Түркменистан деле официалдуу мүчө эмес, бирок айрым жогорку окуу жайлары европалык жогорку окуу жайлары менен кызматташып келет.

Ал эми Болон процесси Кыргызстанга кандайча кирген? Кыргызстан эгемендүүлүк алган соң, билим берүү системасында чоң өзгөрүүлөргө муктаж болгон. Совет мезгилинде бирдиктүү жана борборлоштурулган система колдонулуп келген эле. Эгемендүүлүктөн кийин билим берүү системасы рынок экономикасынын талаптарына ылайыкташа баштады. Ал эми Болон процесси Кыргызстанга 2012-жылы киргизилгени менен, анын элементтери 2000-жылдардын башында эле даярдык стадиясында иштелип чыккан. Жогорку окуу жайларда кредиттик система киргизилип, үч баскычтуу билим берүү модели (бакалавр, магистратура, докторантура) орнотула баштады.

Мына ошол мезгилден баштап аталган процесс тууралуу коомчулукта кескин көз-караштар, пикирлер өкүм сүрүп келүүдө. Арадан белгилүү бир убакыт өткөнүнө карабастан, аталган процесс өлкөбүздө толук кандуу ишке ашпай келе жатат деген пикирлер арбын. Бул маселе боюнча пикир айткан адистер, саясатчы же коомдук ишмерлердин басымдуу көпчүлүгү терс пикир билдирип келишүүдө. Алар бул процесстин кемчилик жактарына

көбүрөөк токтолуп, ал бир гана Европа мамлекеттеринин шартына туура келээрин, алардын гана талабына дал келээрин белгилешет.

Төмөндө 2022-жылдагы болуп өткөн талкууда Жогорку Кеңештин айрым өкүлдөрүнүн билдирген пикирлерин мисал келтирсек: Жогорку Кеңештин депутаты А.К. Мадумаров: “Россиянын артынан бул процеске кирген Орто Азиядагы биринчи мамлекет Кыргызстан болду. Каршылар абдан көп, бирок бул процессти иш жүзүнө ашыруу үчүн жана биздин мамлекетте билим берүү реформасын жүргүзүү үчүн Европа биримдигинен көп акча бөлүнгөндүктөн, биз бул процесстин бир бөлүгү болуп жатабыз. Бул коммерция! Жыйынтыгында биз эч билими жок, элементардык нерселерди да билбеген кесипкөйлөрдү алып калышыбыз мүмкүн. Бул өзүн – өзү алдоо. Мен, биз сөзсүз түрдө советтик билим берүү системасына кайтууга тийишпиз деп эсептейм” [3] деп сүйлөгөн. Ал эми, Жогорку Кеңештин дагы бир депутаты И. А. Масалиев: “Советтик билим берүү системасына тийбешибиз керек, көздү жумуп алып эле башка бирөөнүн тажрыйбасын көчүрүп алып иштетүү көптөгөн каталарга алып келет, биз ал каталарды көпкө чейин ондой албайбыз” [3] деп айткан.

Ошол жыйынга катышкан Ж.Баласагын атындагы КУУнун ректору, Кыргызстандын мурунку Билим берүү министри К.Ж. Садыков: “Айланышыдагы процесстерден качуу туура эмес, биз бул процеске катышуу менен утушка гана ээ болобуз” [3] деген пикирин билдирген.

Коомчулуктагы кескин пикирлерден улам, Болон системасынын Кыргызстанга киргизилишини артыкчылыктары жана кемчиликтери эмнеде деген суроону койсок болот. Адистердин пикирлерин анализдөө менен процесстин артыкчылыктарды [2] катары төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот:

- Эл аралык деңгээлде дипломдордун таанылышы.
- Студенттердин мобилдүүлүгү жогорулоосу.
- Кредиттик системанын ийкемдүүлүгү.
- Билим берүү программаларынын стандартташтырылышы жана сапаттын жогорулашы.

Терс кесепеттери жана проблемалары [1] катары төмөнкүлөр белгиленет:

- Тарыхый билим берүүнүн жоголуу коркунучу: Советтик билим берүү системасы бардык тармактар боюнча кеңири билим берген. Болон процесси бул тармактарды кыскартып, практикалык сабактарга басым жасоодо.
- Финансылык жана техникалык жетишпестиктер: Жаңы системаны ишке ашыруу үчүн талап кылынган каржылык жана материалдык ресурстардын жетишсиздиги.
- Окутуучулардын кайра даярдыктан өтүшү: Советтик билим берүү системасында тарбияланган окутуучулар жаңы система менен иш алып барууда кыйынчылыктарга туш болушууда.
- Кредиттик системанын ашыкча бюрократиясы: Окуу процессинде окутуучулар жана студенттер үчүн ашыкча документ иштеринин көбөйүшү жана билим сапатына караганда формализмге көбүрөөк көңүл бурулушу.

Макаланын акыркы бөлүмүндө, жогорку билим берүү сферасында көп жылдардан бери иштеп келе жаткан адис катары биздин өлкөдө Болон процессинин ишке ашуусундагы тарыхый сабактар жана келечекке карата сунуштарды белгилейбиз.

- Кыргызстандын билим берүү системасынын өнүгүү тарыхынан сабак алып, жаңы реформалар улуттук маданий жана тарыхый баалуулуктарга шайкеш келиши керек;
- Болон процессинин артыкчылыктарын сактоо менен бирге, анын жергиликтүү шарттарга ылайыкташтырылышы зарыл;
- Кредиттик системанын ашыкча бюрократиясын кыскартуу жана студенттерге практикалык көндүмдөрдү үйрөтүүгө көбүрөөк көңүл буруу керек;
- Тарых жана маданият боюнча курстарды кайра калыбына келтирүү жана алардын ролун бекемдөө;
- Финансылык жана инфраструктуралык колдоону жакшыртуу аркылуу реформанын эффективдүүлүгүн жогорулатуу.

Жыйынтык. Кыргызстандагы Болон процессинин ишке ашырылышы тарыхый жактан маанилүү баскыч болуп саналат. Бул реформа жогорку билим берүүнү эл аралык деңгээлге чыгаруу максатын көздөгөнү менен, анын терс кесепеттери дагы көз жаздымда калбашы керек. Макалада белгиленгендей, билим берүү системасы жергиликтүү өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен өнүгүшү зарыл. Кыргызстан үчүн Болон процесси улуттук тарыхый-агартуу баалуулуктарын сактоо менен ийкемдүү реформа жүргүзүүнү талап кылат.

Колдонулган адабияттар жана булактар

1. Алыбаев А.М. Окутуунун Болон процессине өтүүдөгү материалдык, моралдык жана тил маселелеринин кыйынчылыктары // эл. шилтеме: <https://arch.kyrlibnet.kg/uploads/KNUALYBAEVA.M.2013-8.pdf>
2. Беделбаева А.З. Академиялык мобилдүүлүк болон процессинин негизги параметрлеринин бири жана аны жогорку билим берүү системасында ишке ашыруу // эл. шилтеме: <http://vestnik.krsu.edu.kg/ky/archive/162/6845>
3. Кыргызская Республика официально о вступлении в Болонский процесс не заявляла // <https://www.news-asia.ru/view/ks/interview/15494>
4. Joint declaration of the European Ministers of Education (The Bologna Declaration of 19 June 1999) // эл.шилтеме: https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf